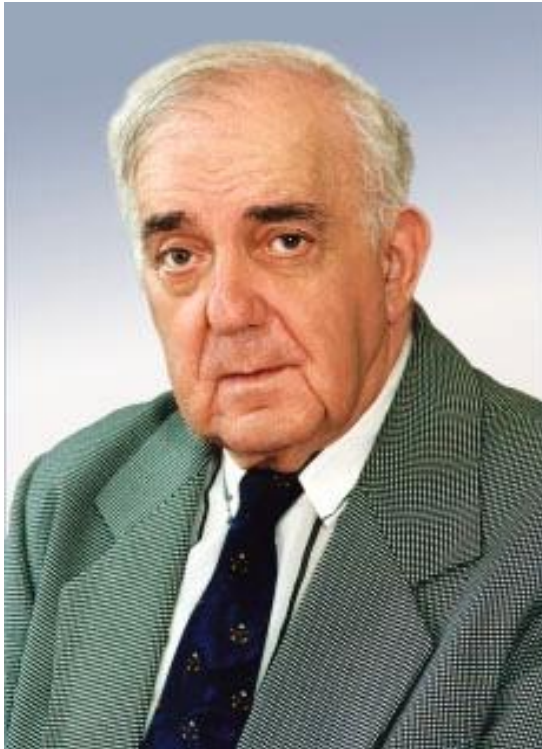

Вчений харківської школи загальної теорії права і держави – ювіляр року. До 100 – річчя від дня народження

Ц В І К Марко Веніамінович

(21 червня 1924 р., Гадяч Полтавської обл. – 20 серпня 2011 р., Харків) – видатний український науковець і педагог, один з найвідоміших представників харківської школи загальної теорії права і держави.

Учасник бойових дій: у травні 1942 р. був призваний на військову службу, яку проходив до травня 1943 р., демобілізований у зв'язку з інвалідністю.

Після закінчення Харківського юридичного інституту (нині – Національний юридичний університет

імені Ярослава Мудрого) в 1948 р. та аспірантури в 1951 р. працював на посадах асистента, доцента, професора кафедри теорії держави і права. У 1953 р. під науковим керівництвом проф. В. Сливицького захистив кандидатську дисертацію на тему «Радянський закон», у 1986 р. – докторську дисертацію на тему «Теорія соціалістичної демократії».

Досліджував теорії поділу влад, демократії, верховенства права, останні роки активно займався проблемами праворозуміння. Автор понад 180 друкованих праць. Був співавтором підручників «Конституційне право України» (1995), «Загальна теорія держави і права» (2002), «Конституційне право зарубіжних країн» (2003), «Загальна теорія держави і права» (2009).

Наприкінці ХХ – на поч. ХХІ ст. М.В. Цвік підготував низку програмних статей, в яких виклав нові, незвичні, навіть реформаторські для вітчизняної юридичної науки ідеї та концепції, що хвилювали його як науковця і громадянина: «Верховенство права в контексті прав людини», «Праворозуміння (значення повторюваності суспільних відносин для його дослідження)», «Про сучасне праворозуміння», «Основні напрями наукових досліджень у галузі теорії держави і права», «Право як система повторюваних юридично оформлених суспільних відносин».

За концепцією праворозуміння Марка Веніаміновича, що була викладена ним в останніх статтях та доповідях на міжнародних наукових конференціях, фундаментом правової системи є відносини і правила, які склалися на основі багаторазового повторення різних видів суспільних відносин. Феномен повторюваності є предтечею виникнення права, фундаментом його формування, дії та реалізації. Поновлення аналогічних життєвих ситуацій призводить до набуття повторюваними відносинами ознак нормативності та їх усвідомлення суспільством як необхідних та

обов'язкових. Так поступово складаються найбільш загальні нормативні положення. Велика їх частина – у вигляді звичаїв, моралі, релігійних настанов тощо – формується, розвивається і втілюється в життя стихійно, на основі саморегулювання. Вони реалізуються завдяки певним переконанням, моральному впливу, за звичкою. Утім для великої групи суспільних відносин таких способів створення й реалізації норм недостатньо. У процесі повторення таких відносин, заснованих на встановлюваних їх учасниками взаємних правах та обов'язках, формується потреба підвищення їхньої ефективності. Це породжує необхідність більш чіткого й жорсткого регулятивного впливу на ці відносини, їх зовнішньої оцінки, підтримки й захисту авторитетом влади.

Така оцінка дається державою, яка «підключається» до процесу правоутворення на його заключному етапі. Її роль при цьому не можна вважати вирішальною, вона обмежується санкціонуванням регулярно повторюваних відносин, тобто перетворенням їх шляхом юридичного оформлення у право. Держава не встановлює правові норми, а лише завершує процес їх формування. Спочатку розвиваючись у соціальному середовищі, згадані відносини і норми набувають правового характеру лише на основі їх юридичного оформлення. Це юридичне оформлення

здійснюється компетентними державними органами. Використовуючи юридичний понятійний апарат, вони формулюють текст, що переводить на юридичну мову зміст тривалих повторюваних суспільних відносин – так виникають юридичні приписи. Шляхом санкціонування держава створює легальні правові джерела (закон, прецедент, нормативний договір та ін.), унаслідок чого право набуває формальної визначеності. Одночасно держава офіційно закріплює гарантії (санкції) на випадок можливого порушення у майбутньому правил, що нею санкціонуються. Державне закріплення та юридичне оформлення повторюваних суспільних відносин завершують процес формування права, є запорукою його дії та розвитку.

В Україні діє конституційний принцип верховенства права, в основу якого покладено пріоритет права перед державою, тобто право не дароване державою, а його творіння. Позитивістський підхід, що бере початок від Т. Гоббса та аналітичної юриспруденції Дж. Бентама і Дж. Остіна, досі зберігається в деяких галузевих юридичних науках. Характерним для нього є фактичне зведення права до закону. Передумовою й основою правового регулювання є не воля держави, втілена в законодавстві, а характер суспільних відносин, що об'єктивно складаються на основі взаємодії окремих осіб та їх об'єднань, підтримуються і захищаються державою.

Право має бути концентрованим виразом ідеалів справедливості, втіленням моральних принципів, які панують у суспільстві – це погляд не тільки Платона і Аристотеля, а й значної частини західних філософів і правознавців 2-ї половини ХХ ст. (Р. Дворкін, Дж. Ролз, Л. Фуллер, Ф.А. фон Гаєк та ін.). незважаючи на значну різноманітність підходів до проблеми співвідношення права і справедливості, всі вони пов'язують зміст права з реалізацією справедливості. У сучасних умовах справедливість права слід вбачати в його прогресивній спрямованості, легітимності, відповідності ідеалам демократії і гуманізму, служінні особистості та суспільству.

Зміст права і водночас його мету становить поєднання свободи кожного зі свободою всіх. Характер цього поєднання залежить від особливостей економічних, політичних та інших відносин, властивих тому чи іншому суспільству. Право виступає як міра свободи, що відповідає характеру цих відносин. Ця міра має бути легітимізованою, тобто відображати інтереси і волю суб'єктів суспільних відносин. Суспільно необхідні взаємні обмеження свободи є однією з умов досягнення загальної юридичної рівності. На відміну від фактичної рівності, вона полягає в закріпленні рівності всіх перед законом. У його межах передбачаються різні права та обов'язки у різних за правовим статусом груп суб'єктів права, тобто встановлення певної міри рівності. Вона встановлюється також і з метою уникнення зловживань цим принципом.

Ураховуючи зазначене, *право*, за концепцією Цвіка, доречно розглядати як *систему повторюваних суспільних відносин, що санкціонуються і формалізуються державою і відображають справедливу міру належної та можливої поведінки їх учасників*.

Марко Веніамінович був членом робочої групи з підготовки проекту Конституції України, експертом Конституційної комісії. З 1993 року був дійсним членом (академіком) Академії правових наук України (згодом – Національної академії правових наук України), з 1999 – членом президії цієї академії, академіком-секретарем відділення теорії та історії держави і права, головою редакційно-видавничого відділу; у 1993-2002 обіймав посаду першого заступника головного редактора часопису «Вісник Академії правових наук України».

Цвіка було нагороджено орденом «За заслуги» III ступеня (2003), почесним знаком «Відмінник освіти України» та сьома медалями. У 1995 році йому було присуджено звання «Заслужений діяч науки і техніки України». Був переможцем безлічі офіційних правничих конкурсів, лауреатом Премії ім. Ярослава Мудрого в номінації «За видатні досягнення в науково-дослідницькій діяльності з проблем правознавства», Заслуженим професором Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого – вищого навчального закладу, якому віддав усе своє життя, підготував у його стінах більш як 20 кандидатів і докторів юридичних наук. Водночас учнями Марка Веніаміновича цілком справедливо вважає себе й велика кількість правознавців, офіційним науковим керівником чи консультантом яких він не був, але яким постійно допомагав своїми цінними ідеями та порадами.

Рекомендована література:

Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. – Харків: Право. 2016. – Т. 3: Загальна теорія права/ редкол.: О.В. Петришин (голова) та ін. – 2017. – 952 с.: іл.

Марко Веніамінович ЦВІК. Біографія і бібліографія вчених-правознавців (Академія правових наук України)/ упоряд. В.Д. Ткаченко. – Харків: Право. 1999. – 26 с.

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. 1804-2004/ редкол.: В.Я. Тацій (голова) та ін. – Київ: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре». – 2004. – 120 с.: іл.

Проблеми теорії права і конституціоналізму у працях М.В. Цвіка/ упоряд.: О.В. Петришин та ін.; відп. за вип. О.В. Петришин. – Харків: Право. – 2010. – 272 с.

Професори Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого/ редкол. В.Я. Тацій (голова) та ін. – Харків: Право. – 2004. – 127 с.: іл.